www.edcbmj.ir e-ISSN: 2345-5284

Education Strategies in Medical Sciences (ESMS)

Journal homepage: www.edcbmj.ir/en e-ISSN: 2345-5284

Baqiyatallah University of Medical Sciences

Analysis of Teachers' Lived Experiences and Perceptions of How Religious Identity is Formed in Students (A Qualitative Phenomenological Study)

Eshagh Shirinkam [1], Effat Abbasi [*1], Ali Hosseinikhah [1], Akbar Salehi [1]

[1] *Curriculum Planning Studies, Kharazmi University, Department of Curriculum Planning, KarajCampus, Iran*
[2] *Kharazmi University (T.M.U.),Department Of Philosophy Of Education Mofatteh Ave, Tehran, Iran*

[1]*Department of Curriculum Planning student , Faculty of Psychology and Educational Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran*

**Corresponding author: Effat Abbasi, Kharazmi University (T.M.U.),Department Of Philosophy Of Education Mofatteh Ave, Tehran, Iran., Email e.shirinkam61@gmail.com*

Article Info

Keywords: *Religious identity, lived experiences, teachers, curricula, phenomenology*

Abstract

Introduction: Phenomenological studies generally deal with perceptions or concepts, attitudes and beliefs, feelings and emotions of individuals. In this approach, interviews can be used to extract people's experiences of phenomena. Using the phenomenological method, this study aims to know how teachers' lived experiences as experts can form a religious identity in students.

Methods: The study employed a qualitative phenomenological method for analyzing the data. Participants in this study were teachers and supervisors of junior high schools in Minab. The data were collected through semi-structured interviews and analyzed by the 7-step Colaizzi method. Snowball sampling was used to glean the relevant data. Semi-structured interviews with 12 teachers were conducted until the data were saturated.

Results: The results of students' statements revealed several factors influencing religious identity, such as the expression of religious issues in the form of stories, the expression of personal experiences in the area of religious matters, the performance of religious practices in a practical way, the creation of excitement in religious classrooms and having questions and answers in a way to involve and enable students in expressing and receiving their responses.

Conclusion: Generally, students' religious identity formation process should be traced in teachers, curriculum resources, and curriculum. If these aspects are coordinated, to a large extent, it can be said that the students' religious identity will be on the right track.

Copyright © 2020, Education Strategies in Medical Sciences (ESMS). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-09]

مجله راهبردهای آموزش در علوم پزشکی
دوره ۱۵، شماره ۲، ۱۴۰۱
صفحات: ۱۴۱-۱۵۰

واکاوی تجارب زیسته و ادراکات دبیران از نحوه شکل‌گیری هویت دینی در دانش‌آموزان (یک مطالعه کیفی پدیدارشناسی)

اسحق شیرین‌کام[۱]،عفت عباسی*[۱]، علی حسینی خواه [۱]،اکبر صالحی [۱]

[۱]گروه مطالعات برنامه‌ریزی درسی دانشگاه خوارزمی پردیس کرج، ایران
[۲] دانشگاه خوارزمی گروه مطالعات برنامه‌ریزی درسی تهران، ایران

[۱]گروه مطالعات برنامه ریزی درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، تهران ایران

*نویسنده مسوول: عفت عباسی، دانشگاه خوارزمی گروه مطالعات برنامه‌ریزی درسی تهران، ایران ایمیل: effatabbasi@gmail.com

چکیده

مقدمه: مطالعات پدیدارشناسی عموماً با ادراک یا مفاهیم، نگرش و عقاید، احساسات و عواطف افراد سروکار دارد. در این‌رویکرد، با استفاده از مصاحبه می‌توان تجارب افراد از پدیده‌ها را استخراج کرد. این مطالعه با هدف تجارب زیسته دبیران به‌عنوان متخصصان در خصوص نحوه شکل‌گیری هویت دینی با استفاده از روش پدیدارشناسی پرداخته است.

روش‌ها: روش پژوهش، کیفی از نوع پدیدارشناسی است. شرکت‌کنندگان در این پژوهش، دبیران و سرگروهان درسی دوره اول متوسطه در شهر میناب بوده‌اند. اطلاعات از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته جمع‌آوری و با روش ۷ مرحله‌ای کلایزی مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفت. روش نمونه‌گیری با استفاده از نمونه‌گیری گلوله برفی انجام-گرفته است. مصاحبه با ۱۲ نفر از دبیران که به‌صورت نیمه ساختار-یافته بود تا آنجا ادامه پیدا کرد که به اشباع رسید.

یافته‌ها: نشان می‌دهد، بیان مسائل دینی در قالب داستان، بیان تجربیات شخصی در حیطه مسائل دینی، عمل به فرایض دینی به‌صورت عملی و ایجاد شورونشاط در فضای کلاس‌های دینی و پرسش و پاسخ به‌صورت که دانش‌آموزان بتوانند سؤالاتی که با آن‌ها درگیر هستند را بیان کرده و پاسخ خود را دریافت کنند جزو عواملی هستند که در گفته‌های دانش‌آموزان به‌عنوان عوامل مؤثر بر هویت‌یابی دینی شناسایی‌شده‌اند.

نتیجه‌گیری: فرآیند شکل‌گیری هویت دینی دانش‌آموزان باید در معلمان، منابع درسی و برنامه درسی پیگیری شود. در صورت هماهنگی بین این جنبه‌ها، می‌توان گفت تا حد زیادی هویت دینی دانش‌آموزان در مسیر درست قرار خواهد گرفت.

واژگان کلیدی: هویت دینی، تجارب زیسته، دبیران، برنامه‌های درسی، پدیدارشناسی

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-09]

مقدمه

حفظ و ارتقا دین و اخلاق یکی از دغدغه‌های مهم تمامی متولیان امور تربیتی و آموزشی کشور است. چراکه ثبات و حفظ انسجام و یکپارچگی جامعه و نیز الگوهای فرهنگی شدیداً بستگی به ایجاد واستمراررابطه متعادل میان دی ن و اخلاق دارد [۱]

بنابراین تمامی دست‌اندرکاران نظام آموزشی و نیز اساتید و پژوهشگران عرصه تعلیم و تربیت تلاش جدی برای ارتقا سطح دین‌داری جامعه، به‌ویژه جوانان و نوجوانان دارند.

شاید بتوان گفت اهمیت دین و دین‌داری از آن حیث است که این مقولات مبنا و خاستگاه اصلی اخلاق بشمار می‌آیند و اخلاق نیز سنگ بنای نظام اجتماعی از یک‌سو و حفظ ثبات روانی، یکپارچگی شخصیتی و سلامت روانی افراد جامعه از سوی دیگر بشمار می‌آیند [۲] باوجود افزایش و شدت یافتن فرآیندهای توسعه و نوسازی، مذهب همچنان در تمام ابعاد خود به‌عنوان منبع مهمی برای هویت و معنا بخشی در جهان متجدد و آشفته امروز به شمار می‌رود. برخلاف بعضی از آرا که مذهب را درنتیجه تداوم روند تجددگرایی، محوشده می‌پندارند، دین به‌عنوان منبع اولیه معنا و هویت‌بخشی به بسیاری از مردم دنیا همچون مسیحیان، مسلمانان، بودائیان و هندویان مطرح است [۳] می‌توان گفت بنیادی‌ترین و اساسی‌ترین عاملی که می‌تواند تمام هویت‌ها را وحدت بخشد، هویت دینی است چراکه انسان ذاتاً و فطرتاً میل به خداجویی دارد و می‌تواند عامل وحدت‌بخش نوع انسان شود [۴]

هویت دینی به رابطه انسان با دین و نسبتی که با آن پیدا می‌کند اطلاق می‌شود. سنگ بنای هویت دینی تعهد و پایبندی است [۵]. [۶]

بر اساس چارچوب شناختی، در دوره نوجوانی است که انسان می‌تواند به فهمی معنادار از دین دست پیدا کند. [۷] در این دوره است که فرد با سؤالات بنیادی درباره خود و جهان هستی روبه‌رو می‌شود و گام‌های اولیه برای هویت‌یابی و شناخت خود و جهان برداشته می‌شود. در این دوره نوجوان ارزش‌ها را از والدین، محیط آموزشی، گروه همسالان مجامعه فرامی‌گیرد و چنانچه این ارزش‌ها با یکدیگر همخوان باشند هویت‌یابی آسان است در غیر این صورت هویت‌یابی برای نوجوان کاری دشوار بوده و دچار بحران هویت خواهد شد.

در نظام‌های تربیتی توجه جدی به هویت دهی دینی می‌شود و منابع انبوهی به این امر اختصاص می‌یابد. نشانه و نماد این مسئله نیز در مضمون در برنامه‌های درسی (در سطح رسمی)، سیاست‌های تربیت‌معلم، تدوین محتوای کتاب‌های درسی و دخالت دادن محتوای دینی در برنامه‌های فوق‌برنامه است .مسئله دین و هویت دینی در کشور ما – به‌ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی – موردعنایت جدی قرارگرفته و تمامی نهادهای اجتماعی و تربیتی مؤثر در این خصوص مانند رسانه‌ها، فرهنگ عمومی، دانشگاه‌ها و ... دراین‌باره بسیج و بکار گرفته‌شده‌اند. همچنین نظام وزارت آموزش‌وپرورش نیز به‌صورت تلویحی و نیز رسمی و آشکار به دنبال ارتقا دین‌داری و هویت دینی دانش‌آموزان بوده‌اند [۸]

ازجمله نیازهای پژوهشی در حوزه مطالعات هویت و نیز مطالعات دینی در جامعه ایران بررسی نقش و جایگاه نهادهای مختلف آموزشی تربیتی بخصوص نقش معلمان در تکوین هویت دینی است، زیرا معلمان نقش کلیدی و محوری در تمامی نظام‌های آموزشی را به عهده‌دارند [۹] شاید بتوان گفت تمامی تلاش‌ها و سیاست‌های تربیتی نهایتاً بایستی توسط آموزگاران و معلمان به سرانجام رسیده و تبلور یابد

انتقال ارزش‌های دینی به نسل جوان و دانش‌آموز در نظام تربیتی کشور ما یک اصل مهم تلقی می‌شود و این ازآنجا ناشی می‌شود که دین و ارزش‌های دینی جوهر و اساس نظم اجتماعی و ثبات روانی محسوب می‌شود [۱۰].

به‌رغم روشن بودن مفهوم برنامه درسی، برداشت‌های متفاوتی از آن می‌شود. دریکی از برداشت‌های مطرح‌شده، برنامه درسی را از ریشه currere می‌دانند. در این مفهوم برنامه درسی ناظر بر توانایی‌ها و ظرفیت‌ها و تجاربی است که فرد در سفر آموزشی خود کسب می‌نماید [۱۱] کلاین [۱۲] برنامه‌ی تجربه‌شده را به‌صورت آنچه توسط فراگیران درنتیجه طرح‌های از پیش تنظیم‌شده درسی و تعامل‌های به وقوع پیوسته در کلاس درس تجربه می‌شود، تعریف می‌کند فراگیران بر مبنای علائق و ارزش‌ها، توانایی‌ها و همچنین تجارب قبلی خود، در قبال آنچه به ایشان ارائه می‌شود، انتخاب می‌کنند و از خود واکنش نشان می‌دهند. این فرآیند انتخابی و واکنشی منجر به پیدایش برنامه‌های منحصربه‌فرد و تا حدودی شخصی برای هر یک از دانش‌آموزان می‌شود که برنامه درسی تجربی نامیده می‌شود به نقل از کشتی آرای و همکاران .در اینجا برنامه درسی برای هر یک از دانش‌آموزان و دبیران شخصی دارد؛ این برنامه نیست که اهمیت تام و تمام دارد؛ این تجربه، معنا و فهم شخصی آنان از برنامه درسی است که مهم هست لورنبرگ و ارنشتاین، [۱۳] به اعتقاد بروس [۱۴] برنامه درسی تجربه‌شده توسط فراگیران بالاترین سطح برنامه درسی است [۱۵] پژوهش حاضر به دنبال آن بود که به توصیف تبیین و تفسیر تجارب زیسته‌ی دبیران از برنامه هویت دینی که آنان مدرسه را چگونه جایی می‌دانند و چگونه برای خود معنادار کرده‌اند و در این سفر آموزشی چه تصویری از مدرسه برای خودساخته‌اند از اهداف پژوهش بود که به آن پرداخته‌شده است.

قورچیان و تن ساز [۱۶] برنامه درسی مستتر (پنهان) را به تدریس ضمنی ـ غیررسمی ـ و غیرملموس نظام ارزش‌ها ـ

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-09]

هنجارها ـ طرز برداشت‌ها ـ و جنبه‌های غیر آکادمیک و غیررسمی که متأثر از کل نظام تربیتی و ساخت و بافت کلی جامعه باشد، اطلاق می‌نماید. به‌عبارت‌دیگر، برنامه درسی مستتر به برنامه‌ای درسی اطلاق می‌شود که شاگردان مفاهیم را به‌طور ضمنی، غیرملموس و غیررسمی یاد می‌گیرند. درواقع این فراگیری بر اساس غوطه‌وری دانش‌آموزان در محیط فرهنگی و به‌عنوان بخشی از زندگی آن‌ها در طی دوازده سال تحصیل است که آیزنر [۱۷] آن را بالغبر چهارصد و هشتاد هفته یا دوازده هزار ساعت دانسته و جکسون [۱۸] نیز، سال مدرسه را مشتمل بر ۱۸۰ روز و هرروز را حدود ۶ ساعت و هزار ساعت را برای قومیت معلمان در یک سال یادآور شده و اهمیت این زمان را در مقایسه آن با ساعات خواب و دیگر فعالیت‌های روزمره دانش‌آموز یادآور شده است.

ازاین‌رو، هدف اصلی این پژوهش تجارب زیسته دبیران و سرگروه‌های درسی از برنامه‌های درسی هویت دینی است. در بسیاری از پژوهش‌های صورت گرفته، برای بررسی آثارمثبت و منفی برنامه درسی به کتاب‌های درسی موجود مراجعه شده است اما در پژوهش حاضر، برای رسیدن به این هدف، توصیف، تبیین و تفسیر تجارب دبیران و متخصصین برنامه درسی دوره اول متوسطه از هویت دینی، برنامه‌های درسی (ارزش‌ها، هنجارها) مدنظر قرارگرفته است. این پژوهش به‌صورت ویژه درصدد پاسخگویی به این سؤال است که تجارب زیسته و ادراکات دبیران از شکل‌گیری هویت دینی در دانش‌آموزان چگونه است؟ وسوالات فرعی پژوهش شامل ۱-عوامل مؤثر در شکل‌گیری هویت دینی دانش‌آموزان دوره متوسطه اول کدام است؟۲- راهکارهای مناسب جهت شکل‌گیری هویت دینی در دانش‌آموزان دوره متوسطه کدام است؟۳-مهم‌تری اصول برنامه‌ی درسی هویت دینی چه هست؟ بنابراین با توجه به سؤال اصلی پژوهش، هدف اصلی پژوهش حاضر واکاوی تجارب زیسته و ادراکات دبیران از نحوه شکل‌گیری هویت دینی در دانش‌آموزان (یک مطالعه کیفی پدیدارشناسی) است.

روش تحقیق

روش پژوهش حاضر کیفی، از نوع پدیدارشناسی است. در پژوهش‌های پدیدارشناسانشی هدف کشف برساخت ذهنی کنشگران است. به‌طورمعمول در این روش، از شرکت‌کنندگان خواسته می‌شود درباره پدیده‌هایی که تجربه کرده‌اند، توضیح دهند .روش پدیدارشناسی می‌تواند تجربیات و تفسیرهای کنشگران از وقایع را روشن سازد .در این پژوهش پدیده موردنظر برنامه‌های درسی هویت دینی متوسطه اول بوده. شرکت‌کنندگان در این پژوهش، دبیران و سرگروه‌های درسی دوره اول متوسطه شهر میناب باسابقه خدمت ۱۲- ۲۱ سال بوده‌اند .نمونه‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و اطلاعات از طریق مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته گردآوری‌شده‌اند. در کنار مصاحبه عمیق، از ثبت نوشتاری و ثبت صوتی استفاده‌شده است. ازاین‌رو، با مراجعه به دبیرستان‌های متوسطه اول شهر میناب، دبیرانی که بیشترین تجربه را داشتند توانایی ابراز احساسات درونی خود داشتند. سپس از آنان به‌صورت داوطلبانه دعوت به مصاحبه شده است. به‌این‌ترتیب نمونه‌ها حد اشباع ادامه یافته و در پایان، شمار شرکت‌کنندگان به دوازده نفر رسیده است. به‌این‌ترتیب، پس از چندین بار، مصاحبه با شرکت‌کنندگان، اطلاعات به‌دست‌آمده با استفاده از روش کلایزی و طی مراحل زیر مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفت. به‌منظور درک و هم احساس شدن با شرکت‌کنندگان، کلیه توصیف‌ها و شرح آنان مطالعه و مطالب و عبارات مهم استخراج شد. در خلال فرایند استخراج جملات مهم بر اساس اطلاعات جمع‌آوری‌شده و حذف مفاهیم اضافه تعداد ۱۰۹ کد مفهومی به دست آمد و پس از فرموله شدن توضیحات همه مصاحبه‌کنندگان در قالب مفاهیم ساده، همه آن‌ها در دسته‌های هم مفهوم سازمان‌دهی شدند و برای تشکیل دسته‌های بزرگ‌تر واصلی‌تر، با موضوعات خاص در دسته‌های جزعی قرار گرفتند و در هم ادغام شدند .در مرحله بعد، مفاهیم به‌دست‌آمده از مرحله قبل را به درون توضیحی جامع‌تر که شامل کلیه مطالب و جزعی‌ات پدیده موردنظر می‌شود، برده و درنهایت، تلاش شده است، توصیفی واقعی از مرحله قبل ارائه شود .در مرحله پایانی، برای سنجش اعتبار یافته‌ها از دو معیار اطمینان‌پذیری و باورپذیری استفاده شد. به‌منظور اطمینان از درستی مطالب، مفاهیم کلی استخراج و به شرکت‌کنندگان ارسال گردید شد تا از موثق بودن یافته‌ها اطمینان حاصل شود.

مدت‌زمان مصاحبه حدود ۶۰ الی ۹۰ دقیقه بنابرفرصت متمایل شرکت‌کنندگان متغیر بود. در جدول زیر مصاحبه شنوندگان شرکت‌کننده در این مصاحبه همراه با مشخصات آن‌ها آورده شده است.

یافته‌های به‌دست‌آمده با استفاده از مدل کولایزی مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفتند. در تحقیقات کیفی برای به دست آوردن روایی داده‌ها میزانی که یافته‌های پژوهش بیانگر حقیقت و واقعیت باشد اطلاق می‌گردد. لذا محقق برای به دست آوردن میزان صحت اطلاعات وقت در آن، مفاهیم کلی را استخراج و به رؤیت شرکت‌کنندگان در مصاحبه و اساتید راهنما و مشاور رسانده وازسوی آن‌ها مورد تائید قرار گرفت.

برای به دست آوردن پایایی که تا چه اندازه به میزان روایی نزدیک هست. پژوهش‌گر مصاحبه‌ها را مجدد با چند نفر از دبیران و صاحب‌نظران انجام داده و نتیجه نیز مثل دفعه قبل مورد تائید مصاحبه شنوندگان شد یعنی آن‌ها اندیشه‌های خود را در مصاحبه قبلی موردتانید قراردادند.

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-09]

سوالات تحقیق

تجارب زیسته و ادراکات دبیران از نحوه شکل‌گیری هویت دینی در دانش‌آموزان از طریق برنامه‌های درسی چگونه است؟

چه راهکارهایی در جهت تقویت هویت دینی دانش‌آموزان از طریق برنامه درسی می‌توان ارائه داد؟

یافته های پژوهش

پس از پیاده‌سازی مجموع مصاحبه‌های انجام‌شده با دبیران متوسطه اول و جداسازی سخنان مهم آن‌ها درون‌مایه‌هایی استخراج شد که این درون‌مایه‌ها در دسته‌بندی موضوعی قرار گرفتند و درون‌مایه‌های اصلی استخراج گردید که نتایج در جدول زیر آورده شده است.

جدول ۱. مشخصات مصاحبه شنوندگان

کد	تحصیلات	جنسیت	سابقه کار	دروس مورد تدریس
۱	لیسانس	زن	۱۵ سال	معارف
۲	فوق‌لیسانس	مرد	۱۴	علوم تربیتی
۳	دکتری تخصصی	مرد	۱۵	فلسفه تعلیم و تربیت
۴	دکتری تخصصی	مرد	۱۸	برنامه‌ریزی درسی
۵	دکتری تخصصی	زن	۱۶	برنامه‌ریزی درسی
۶	فوق‌لیسانس	زن	۱۵	برنامه‌ریزی درسی
۷	فوق‌لیسانس	مرد	۱۷ سال	دینی —عربی
۸	فوق‌لیسانس	مرد	۱۹ سال	علوم اجتماعی
۹	لیسانس	زن	۱۶ سال	دین وزندگی
۱۰	فوق‌لیسانس	زن	۲۶ سال	دین وزندگی
۱۱	دکتری تخصصی	مرد	۱۶	علوم قران و حدیث
۱۲	فوق‌لیسانس	مرد	۱۳	علوم تربیتی
۱۳	فوق‌لیسانس	زن	۲۱	مشاوره
۱۴	دکتری تخصصی	مرد	۱۹	علوم و معارف قرانی

جدول ۲. کدبندی اولیه متن مصاحبات معلمان

ردیف	متن مصاحبه	مفهوم
۱	معلمان باید خودشان اهل عمل باشن	تأثیرگذاری عملی
۲	همراه دانش‌آموزان در نماز جماعت شرکت کنن	شرکت معلمان در نماز جماعت
۳	معلم خودش باید دین رو به شناسه و اخلاق دینی داشته باشه	شناخت دین
۴	وقتی وارد کلاس میشه بانام و یاد خدا درس رو شروع به کنه	شروع کلاس بانام خدا
۵	در مراسمانی که خارج از مدرسه برگزار میشه شرکت کنه	شرکت در مراسم خارج از مدرسه
۶	در اماکن مذهبی حضورداشته باشه	حضور در اماکن مذهبی
۷	معلمان حتماً قرار نیست معلم دینی باشن بلکه همه سعی کنن در برنامه‌های دینی مدرسه شرکت کنن	شرکت در برنامه‌های دینی مدارس
۸	اخلاق خوب در دین ما بسیار مورد تأکید قرارگرفته	تأکید بر اخلاق خوب
۹	شخصیتشان طوری باشه که دانش‌آموزان اونا رو دوست داشته باشن	علاقه دانش‌آموزان به معلم بر مبنای ویژگی‌های شخصیتی
۱۰	نحوه پوشش معلم هم به‌نوبه خودش میتونه تأثیر زیادی داشته باشه	تأثیر پوشش معلم
۱۱	گفتار معلم با دانش‌آموز خیلی مهم هست که به چه صورتی باشه	اهمیت نحوه گفتار معلم
۱۲	اگر معلم بتونه در بین دانش‌آموزان مقبولیت به دست بیاره به همون اندازه میتونه تأثیرگذار باشه	شاخص مقبولیت
۱۳	بهداشت فردی و آراستگی معلم هم به نظرم خیلی مهمه	اهمیت آراستگی
۱۴	معلمی که با دانش‌آموزان مثل دوست رفتار میکنه به‌مراتب تاثیرگذارتره	رابطه دوستی بین معلم و دانش‌آموز
۱۵	معلمی که طوری رفتار میکنه که عزت نقش دانش‌آموز رو بیدار میکنه و بهشون اجازه اظهارنظر می‌دهد ... همین‌ها عاملی میشه برای جلب اعتماد دانش‌آموز	رفتار تعاملی
۱۶	در دوره متوسطه بیشتر درباره روابط دختر و پسر سؤال میشه	سؤال از روابط با جنس مخالف
۱۷	سؤالاتی در ذهن دانش‌آموزان هست که دنبال پاسخش هستن	دغدغه ذهنی
۱۸	اغلب توی نماز جماعت شرکت نمیکنن	عدم شرکت در نماز جماعت
۱۹	وقتی باهاشون راحت حرف می‌زنی می‌فهمی که اونها دین‌دار هستن اما دچار سردرگمی شدن	سردرگمی

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-09]

۲۰	برنامه‌های مختلفی در مدارس برگزار میشه که با استقبال مواجه نمیشه	عدم شرکت در برنامه‌های مدارس
۲۱	معمولاً اعمالی انجام میدن که به نظر میرسه دین‌گریز هستن	عدم هماهنگی درونی و بیرونی
۲۲	این مقوله باید مدنظر معلمان باشه که موفقیت را تنها از راه مسائل دینی و دین‌باوری و روی‌آور دن به ایمان به خدا و اعتقادات دینی بدانند	ایمان به خدا تنها راه موفقیت
۲۳	باید بیایم اون امکانات موجود اون منطقه رو و اون شخصیت‌های متفاوت اون منطقه رو و همچنین دغدغه‌های فکری و فرهنگی اون منطقه رو شناسایی کنیم و بر اساس اون افراد و بوم و محلی که دارن زندگی می‌کند به برنامه مطلوب برای شکل‌گیری هویت دینی طرح‌ریزی بشه.	تنظیم برنامه مطلوب با توجه به شرایط موجود
۲۴	این محتوای یادگیری باید متناسب با ویژگی‌های سنی اعم از شناختی، عاطفی و مهارتی و ... و بافتی که مضامین تربیتی ویژه‌ای رو طلب می‌کنه، تنظیم بشه	تنظیم محتوای یادگیری متناسب با معیارها
۲۵	به نظر من ما باید یک فضای باز درسی رو در کلاس‌ها و همین‌طور مدرسه داشته باشیم که دانش‌آموز بتونه اون چیزایی رو که دوست داره یاد به گیره رو انتخاب به کنه و ...	فضای کلاسی باز

در ادامه به فراوانی هر یک از مفاهیم ذکرشده در جدول فوق پرداخته می‌شود.

جدول ۳. فراوانی مفاهیم اولیه استخراج‌شده از مصاحبه ها

ردیف	مفهوم	فراوانی مشاهده شده
۱	تأثیرگذاری عملی	کدهای۱.۲.۳.۴.۶.۷.۹.۱۰
۲	شرکت معلمان در نماز جماعت	کدهای۱.۳.۴.۶.۷.۱۰.
۳	شناخت دین	کدهای ۱.۳.۵.۱۰.
۴	شروع کلاس بانام خدا	کدهای ۱.۶.۹.
۵	شرکت در مراسم خارج از مدرسه	کدهای۱.۳.۶.۱۰
۶	حضور در اماکن مذهبی	۲.۵.۷.۹ کدهای
۷	شرکت در برنامه‌های دینی مدارس	۲.۴.۷.۸ کدهای
۸	تأکید بر اخلاق خوب	کدهای ۱.۲.۴.۵.۹
۹	علاقه دانش‌آموزان به معلم بر مبنای ویژگی‌های شخصیتی	کدهای ۲.۳.۵.۸.۹
۱۰	تأثیر پوشش معلم	کدهای۲.۳.۵.۹.۷.۱۰
۱۱	اهمیت نحوه گفتار معلم	کدهای ۱.۲۳.۵.۸.۹
۱۲	شاخص مقبولیت	کدهای ۱.۷.۹
۱۳	اهمیت آراستگی	کدهای۳.۵.۹.۱۰.
۱۴	رابطه دوستی بین معلم و دانش‌آموز	کدهای۱.۲.۳.۵.۶۸.۹.۱۰
۱۵	رفتار تعاملی	کدهای۱.۲.۳.۵.۶.۹.۱۰.
۱۶	سؤال از روابط با جنس مخالف	کدهای۱.۶.۸
۱۷	دغدغه ذهنی	کدهای۱.۴.۷.۸.۹
۱۸	عدم شرکت در نماز جماعت	کدهای۱.۳.۴.۸.۹
۱۹	سردرگمی	کدهای۱.۳.۶.۴.۱۰
۲۰	عدم شرکت در برنامه‌های مدارس	کدهای ۱.۳.۵.۹.۱۰.
۲۱	عدم هماهنگی درونی و بیرونی	کدهای۲.۵.۷.۱۰
۲۲	ایمان به خدا تنها راه موفقیت	کدهای۲.۵.۷.۱۰
۲۳	تنظیم برنامه مطلوب با توجه به شرایط موجود	کدهای۱.۵.۷.۸
۲۴	تنظیم محتوای یادگیری متناسب با معیارها	کدهای۱.۵.۱۰
۲۵	فضای کلاسی باز	کدهای۱.۲.۶.۷.۹.۱۰

در پایان، مقولات نهایی استخراج‌شده از دسته‌بندی مفاهیم اولیه در جدول زیر ارائه می‌شود.

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-09]

جدول ۴. مقولات استخراجی از مفاهیم اولیه

ردیف	مفاهیم	مقوله
۱	تأثیرگذاری عملی، شرکت معلمان در نماز جماعت، شناخت دین، شروع کلاس بانام خدا، شرکت در مراسم خارج از مدرسه، حضور در اماکن مذهبی، شرکت در برنامه‌های دینی مدارس	فرهنگ عملی
۲	تأکید بر اخلاق خوب، علاقه دانش‌آموزان به معلم بر مبنای ویژگی‌های شخصیتی، تأثیر پوشش معلم، اهمیت نحوه گفتار معلم، شاخص مقبولیت، اهمیت آراستگی، رابطه دوستی بین معلم و دانش‌آموز، رفتار تعاملی	منش اسوه دینی
۳	سؤال از روابط با جنس مخالف، دغدغه ذهنی، عدم شرکت در نماز جماعت، سردرگمی، عدم شرکت در برنامه‌های مدارس، عدم هماهنگی درونی و بیرونی	تجارب عملی معلمان
۴	ایمان به خدا تنها راه موفقیت، تنظیم برنامه مطلوب با توجه به شرایط موجود، تنظیم محتوای یادگیری متناسب با معیارها، فضای کلاسی باز	هنجارهای بالقوه

بعد از ارائه متن مصاحبه ها در قالب جداول، اکنون به شرح و تفصیل هر یک از مقولات استخراج‌شده با استناد به متن مصاحبات پرداخته می‌شود.

فرهنگ عملی

طبق گفته‌های معلمان مصاحبه‌شونده، رفتار عملی معلم تأثیر بسیار زیادی بر شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان دارد. به‌صورت که در حیطه هویت دینی، اگر معلمان رفتارهای دینی را انجام دهند و اخلاق دینی را سرلوحه خود قرار دهند خواهند توانست این رفتارها را در دانش‌آموزان نیز نهادینه کنند. این امر با عنایت به اینکه معلمان جزو دیگران مهمی هستند که دانش‌آموزان رفتار آن‌ها را الگوبرداری می‌کنند قابل‌درک خواهد بود.

منش اسوه دینی

طبق گفته‌های مصاحبه‌شوندگان مقوله فرهنگ عملی که به باورها و اعمال دینی و مقوله منش اسوه دینی که به شخصیت و اخلاق معلمان می‌پردازد، در صحبت‌های مصاحبه‌شوندگان درهم‌تنیده شده است به‌طوری‌که معلمان ضمن انجام عملی عبادات دینی باید آراسته به اخلاق دینی نیز باشند و در این صورت قادر خواهد بود بیشترین تأثیر را بر دانش‌آموزان بگذارند. طبق عبارات مؤکد مصاحبه‌شوندگان تأکید بر منش و شخصیت معلمان در اثرگذاری بر هویت دینی دانش‌آموزان بسیار بیشتر است به‌صورت که اگر آن‌ها بتوانند تعاملات درست و خوبی را با دانش‌آموزان برقرار کنند قادر خواهند بود که سهم بسزایی در شکل‌گیری هویت آن‌ها به‌طورکلی ایفا کنند. این مهم تااندازه‌ای نقشی کلیدی دارد که بر رشد نمرات درسی و تصمیمات دانش‌آموزان برای آینده تحصیلی و رشته تحصیلی و ... نیز بی‌تأثیر نخواهد بود.

تجارب عملی از هویت دینی متعلمان

این مقوله به تجارب زیسته معلمان از هویت دینی دانش‌آموزان می‌پردازد. معلمان در فضای مدرسه در تعامل مستقیم با دانش‌آموزان قرار دارند. طبق گفته‌های مصاحبه‌شوندگان، دانش‌آموزان دوره متوسطه از شرکت در مراسمت دینی سرباز می‌زنند. شاید بتوان گفت تناقضات ذهنی دانش‌آموزان و پرسش‌های بنیادینی که در ذهن دانش‌آموزان وجود درد یکی از عوامل پدیده دین‌گریزی ظاهری دانش‌آموزان باشد. طبق گفته‌های بعضی از دانش‌آموزان سؤالات (معلم دینی ابتدا باید این‌رو توضیح بده که ما چرا اصلاً باید دین داشته باشیم؟ و یا چی شده که پیامبران به خدا اعتقاد پیدا کردن؟) و تناقضاتی که در ذهن دانش‌آموزان وجود دارد در قالب فعالیت‌هایی که در مدرسه در این جهت انجام می‌گیرد قابل پاسخ‌گویی نیست.

هنجارهای بالقوه

هنجارها بایدها و نبایدهایی هستند که در هر عرصه‌ای از حیات اجتماعی وجود دارند. هنجارهای بالقوه در مورد هویت دینی دانش‌آموزان در قالب برنامه درسی شامل بایدها و نبایدهایی می‌شود که هنوز به فعلیت نرسیده‌اند. بسیاری از معلمان مصاحبه‌شونده برای شکل‌گیری هویت دینی دانش‌آموزان در چارچوب مدرسه از هنجارهایی سخن گفتند که در صورت فعلیت روند شکل‌گیری هویت دینی را تسریع می‌کند.

طبق گفته‌های مصاحبه‌شوندگان هماهنگی و ارتباط درونی و بیرونی عناصر هویت‌ساز، همچون محیط خانواده، مدرسه، محله و همین‌طور فضای باز آموزشی و سنخیت محتوای یادگیری با شرایط شخصی و اجتماعی دانش‌آموزان و ... بایدها و نبایدهایی هستند که از منظر معلمان اگر در امر آموزش به آن‌ها توجه شود می‌تواند در هویت دینی دانش‌آموزان تأثیرگذاری مثبتی داشته باشد.

سؤال اول پژوهش عبارت است از: تجارب زیسته و ادراکات دبیران از نحوه شکل‌گیری هویت دینی در دانش‌آموزان از طریق برنامه‌های درسی چگونه است؟

طبق مصاحبه های انجام‌گرفته از معلمان، نحوه رفتار و کنش دانش‌آموزان دوره متوسطه در مدرسه به‌گونه‌ای است که غالباً دین‌گریز به نظر می‌رسند اما بر طبق تجارب معلمان، این واکنش دانش‌آموزان به دلیل تناقضات و سؤالاتی است که در ذهن آن‌ها شکل‌گرفته و آن‌ها به دنبال راهی برای دریافت پاسخ صحیح هستند. ازآنجاکه دانش‌آموزان دوره متوسطه در دوره نوجوانی و بلوغ به سر می‌برند و این مرحله، مرحله پی‌ریزی هویت دانش‌آموزان به شمار می‌آید تا حدی تعارضات درونی در مورد مسائلی چون دین دامن‌گیر دانش‌آموزان خواهد بود. طبق گفته‌های معلمان میزان استقبال دانش‌آموزان از برنامه‌ها و مراسمات دینی پایین است؛ اما این استقبال کم به معنی

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-09]

دین‌گریزی دانش‌آموزان نیست بلکه نوعی واکنش در قبال پرسش‌های بنیادین در خصوص دین هست. بر اساس این یافته‌ها، برنامه درسی رسمی و پنهان مدارس نتوانسته است پاسخ مناسبی به این تناقضات ذهنی دانش‌آموزان باشد.

سؤال آخر پژوهش حاضر عبارت است از: چه راهکارهایی در جهت تقویت هویت دینی دانش‌آموزان از طریق برنامه درسی می‌توان ارائه داد؟

می‌توان پاسخ این پرسش را از مقوله هنجارهای بالقوه، فرهنگ عملی و منش اسوه دینی استنباط کرد. در قالب مقوله هنجارهای بالقوه بسیاری از معلمان از بایدهایی سخن گفتند که در صورت اجرایی شدن خواهد توانست گامی مؤثر در جهت شکل‌گیری هویت دینی دانش‌آموزان و جبران ضعف‌های برنامه درسی در این زمینه باشد. بر اساس این مقوله هماهنگی و ارتباط درونی و بیرونی عناصر هویت‌ساز همچون محیط خانواده، مدرسه، محله و همین‌طور فضای باز آموزشی و سنخیت محتوای یادگیری با شرایط شخصی و اجتماعی دانش‌آموزان و ... بایدها و نبایدهایی هستند که از منظر معلمان اگر در امر آموزش به آن‌ها توجه شود می‌تواند در هویت دینی دانش‌آموزان تأثیرگذاری مثبتی داشته باشد.

جریان هویت‌یابی زمانی برای دانش‌آموز به گونه‌ی مطلوبی محقق می‌شود که معلم به‌عنوان مجری عمل تعلیم و تربیت از یک هویت سالم و مستحکم برخوردار باشد، به این معنا که شکل‌گیری مطلوب جریان هویتی آموزگار مقدمه‌ی شکل‌گیری جریان هویتی فراگیر است. وقتی از هویت مربوط به شغل معلمی سخن می‌گوییم، خودبه‌خود بحث ساختار تربیت‌معلم به‌عنوان زمینه‌ای که هویت شغلی و حرفه‌ای برای معلمان در ارتباط با آن شکل می‌گیرد، مطرح می‌شود. طبق مقوله فرهنگ عملی و منش اسوه دینی معلمان برای تأثیرگذاری بر دانش‌آموزان باید اعمال دینی را به‌صورت عملی انجام دهند چون صرف اکتفا کردن به بیان کلامی مسائل دینی کفایت نخواهد کرد و از نفوذ زیادی برخوردار نخواهد بود همچنین شخصیت و اخلاق معلمان باید به‌گونه‌ای باشد که بتوانند با دانش‌آموزان تعامل برقرار کرده و در طی این تعامل عناصر و هویت دینی را در آن‌ها نهادینه کنند.

بحث

در این قسمت ابتدا به مقایسه یافته‌های پژوهش حاضر با پژوهش‌های مطرح‌شده در مرور تحقیقات پیشین که تا حدی به موضوع این پژوهش نزدیک هستند؛ پرداخته‌شده است. باید گفت که بعضی از تحقیقات مرور شده با روش کمی پیمایشی انجام‌گرفته‌اند اما هیچ تحقیقی به روش پدیدارشناسی هویت دینی را در نظام آموزشی به‌طور عام و مدرسه به‌طور خاص موردبررسی و مداقه نداده است.

در این میان می‌توان به پژوهش اخلاقی [۱۹]و محمد جمالی فیروزآبادی و همکاران [۲۰] اشاره کرد که تا حدی با پژوهش حاضر هم‌جهت هست. نتایج این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که بین هویت دینی دانش‌آموزان و هویت دینی معلمان هیچ رابطه معناداری وجود ندارد. همچنین بین هویت دینی دانش‌آموزان بافرهنگ دینی خانواده‌شان رابطه معنی‌دار وجود دارد. در خصوص یافته اول، باید گفت که پژوهش حاضر خلاف این مورد را نشان می‌دهد. بسیاری از معلمان مصاحبه‌شونده، اعلام کردند که برای شکل‌گیری هویت دینی دانش‌آموزان لازم است که معلمان به‌صورت عملی دستورات دینی را انجام بدهند و لازمه این امر آن است که خود معلمان از هویت دینی بالایی برخوردار باشند. همچنین بعضی از دانش‌آموزان در خصوص منابع معرفتی به مدرسه اشاره‌کرده‌اند که یکی از عناصر مرکزی و مهم در مدرسه همان معلمان هستند. در خصوص یافته دوم پژوهش اخلاقی [۲۱]و فیروزآبادی و همکاران [۲۲] باید گفت این یافته با یافته‌های تحقیق حاضر همسو و هم‌جهت هست. فرهنگ دینی خانواده بر هویت دینی دانش‌آموز تأثیرگذار هست طوری که بسیاری از دانش‌آموزان آموزه‌های دینی را در درون خانواده خود یاد گرفته‌اند و بعضی از معلمان هم برای شکل‌گیری هویت دینی دانش‌آموزان به همکاری این نهاد با خانواده دانش‌آموزان اشاره کردند که این مهم تا حدی با یافته پژوهش مذکور همخوانی دارد. هرچند باید تأکید کرد که پژوهش اخلاقی و فیروزآبادی و همکاران [۲۳] به روش کمی انجام‌گرفته و پژوهش حاضر به روش کیفی پدیدارشناسی است.

نتایج تحقیق محمدتقی مهنا [۲۴] نشان می‌دهد که ازنظر مدیران و آموزگاران منطقه موردمطالعه، کتاب‌های درسی دوره ابتدایی در حد نسبتاً بالایی توانسته است دانش‌آموزان را با مؤلفه‌های هویت دینی آشنا کند. بر اساس نظرات این افراد، آموزش آداب و مهارت‌های اسلامی به دانش‌آموزان، برگزاری نماز جماعت و اجرای برنامه آغازین در مدرسه و برگزاری کلاس‌های آموزش خانواده برای اولیا تأثیر بسزایی در تقویت هویت دینی دانش‌آموزان دارد. این یافته‌ها در حالی است که یافته‌های پژوهش حاضر با بخشی از این یافته‌ها همخوانی دارد. بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر و با استناد به گفته‌های مصاحبه‌شوندگان دانش‌آموز، برنامه درسی رسمی و معلمان در مدرسه هیچ نقشی و نقش بسیار کم‌رنگی در ارتقا و شکل‌گیری هویت دینی دانش‌آموزان دارند؛ اما آموزش‌های گفته‌شده که باید در مدرسه صورت گیرد و اشاره‌شده که نقش بسیاری در شکل‌گیری هویت دینی دانش‌آموزان دارند، مورداشاره معلمان مصاحبه‌شونده تحقیق حاضر نیز بوده است و لذا ازاین‌جهت پژوهش حاضر با این پژوهش همسو هست.

نتایج تحقیق امید قادر زاده [۲۵] نشان می‌دهد که جهت‌گیری دینی و ملی معلمان، عضویت در تشکل‌های دانش‌آموزی، مشارکت در فعالیت‌های فوق‌برنامه، تعامل با اولیای مدرسه،

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-09]

یادگیری تعاملی سنوات تحصیل رشد هویت دینی و ملی را در جهت مثبت پیش‌بینی می‌کند و در این میان متغیر جهت‌گیری دینی و ملی معلمان از بیشترین قدرت پیش‌بینی معنادار و مثبت هویت دینی و ملی برخوردار است. این نتایج با نتایج تحقیق حاضر در بعضی مفاهیم همسو هست.

به‌طورکلی جریان هویت‌یابی زمانی برای دانش‌آموز به گونه‌ی مطلوبی محقق می‌شود که معلم به‌عنوان مجری عمل تعلیم و تربیت از یک هویت سالم و مستحکم برخوردار باشد، به این معنا که شکل‌گیری مطلوب جریان هویتی آموزگار مقدمه‌ی شکل‌گیری جریان هویتی فراگیر است. وقتی از هویت مربوط به شغل معلمی سخن می‌گوییم، خودبه‌خود بحث ساختار تربیت‌معلم به‌عنوان زمینه‌ای که هویت شغلی و حرفه‌ای برای معلمان در ارتباط با آن شکل می‌گیرد، مطرح می‌شود. طبق مقوله فرهنگ عملی و منش اسوه دینی معلمان برای تأثیرگذاری بر دانش‌آموزان باید اعمال دینی را به‌صورت عملی انجام دهند چون صرف اکتفا کردن به بیان کلامی مسائل دینی کفایت نخواهد کرد و از نفوذ زیادی برخوردار نخواهد بود همچنین شخصیت و اخلاق معلمان باید به‌گونه‌ای باشد که بتوانند با دانش‌آموزان تعامل برقرار کرده و در طی این تعامل عناصر و هویت دینی را در آن‌ها نهادینه کنند.

طبق آنچه بیان شد باید گفت فرآیند شکل‌گیری هویت، فقط محدود به مدرسه و محیط کلاسی نیست اما با توجه به اینکه مدرسه در مورد دانش‌آموزان بیشترین زمان آن‌ها را به خود اختصاص می‌دهد و محتوای آموزشی در این مکان به آنان عرضه می‌شود و از طرف دیگر مدرسه مکانی است که گروه هم‌سالان به‌عنوان مهم‌ترین گروه تأثیرگذار بر آگاهی و هویت‌یابی دانش‌آموزان بعد از گروه نخستین در محیط مدرسه وجود دارد، می‌توان گفت مدرسه مکانی مهم در هویت‌یابی دینی دانش‌آموزان است. چهار رکن اساسی که در فضای مدرسه پیوسته با همدیگر در تعامل هستند شامل دانش‌آموز، معلم، مواد درسی و برنامه درسی می‌باشند. در فرآیند تعامل این چهارعنصر است که پدیده‌ای به نام تدریس شکل می‌گیرد و منجر به یادگیری دانش‌آموز خواهد شد. براین اساس اگر در تعامل دانش‌آموز با معلم، منش و کنش و واکنش معلم با دانش‌آموزان به‌صورت باشد که دانش‌آموزان بتوانند به‌راحتی با معلم خود ارتباط گرفته و مسائل خود را با او در میان بگذارند جریان شکل‌گیری هویت و به‌طور خاص هویت دینی تسریع بیشتری خواهد یافت و مسیر درست خود را پیدا خواهد کرد. همچنین در جریان همین تعامل است که مواد درسی به دانش‌آموزان انتقال می‌یابد پس هر نوع مسئله‌ای در جریان تعاملات اولیه منجر به‌نوعی مشکل در انتقال مواد درسی خواهد شد. به‌طوری‌که در صورت برقرار بودن تعاملات صحیح، کاستی‌های مواد درسی نیز تا حدودی برطرف خواهد شد. به‌طورکلی فرآیند شکل‌گیری هویت دینی دانش‌آموزان باید در معلمان، منابع درسی و برنامه درسی پیگیری شود. در صورت هماهنگی بین این جنبه‌ها، می‌توان گفت تا حد زیادی هویت دینی دانش‌آموزان در مسیر درست قرار خواهد گرفت.

محدودیت‌ها وپیشنهادات پژوهش

پژوهش حاضر به بیان تجربیات زیسته معلمان از هویت دینی در برنامه درسی پرداخته است. برای مصاحبه با معلمان نیاز به گرفتن وقت قبلی از آن‌ها و مراجعه مکرر به مدارس در وقت اداری بود که انجام این امر با دشواری‌هایی همراه بود. در این پژوهش فقط به یافته‌های حاصل از مصاحبه با معلمان پرداخته‌شده است. ازآنجاکه این موضوع به‌صورت اختصاصی به هویت دینی دانش‌آموزان و تجارب زیسته آنان مربوط است لازم است به مطالعه دیدگاه و ذهنیت دانش‌آموزان و تجارب زیسته آنان از هویت دینی در مدرسه نیز پرداخته شود. ازآنجاکه کلاس‌های درس دینی بر هویت‌یابی دینی دانش‌آموزان کاملاً بی‌تأثیر بوده است لازم است در محتوای ارائه‌شده و نحوه ارائه آن تجدیدنظر اساسی صورت بگیرد. به‌طوری‌که کلاس‌های درس دینی بتواند یکی از عناصر تأثیرگذار بر هویت‌یابی دانش‌آموزان باشد. برنامه‌ها و مراسمت غیررسمی در مدارس بر هویت‌یابی دانش‌آموزان تأثیر زیادی بر جای گذاشته‌اند. بر این اساس لازم است در خصوص این برنامه‌ها هدفمندتر وارد عمل شد تا بتوان بیشتر استفاده را از آن‌ها در جهت شکل‌گیری هویت دینی دانش‌آموزان برد. دانش‌آموزان مقطع متوسطه در حساس‌ترین مرحله شکل‌گیری هویت هستند و لازم است با توجه به شرایط آن‌ها زمینه را برای پاسخگویی به سؤالات و تناقضات ذهنی آن‌ها آماده کرد. مثلاً برگزاری جلسات پرسش و پاسخ، یا فضای باز کلاسی تا حدی می‌تواند از دامنه تنش‌های درونی دانش‌آموزان در خصوص مسائل دینی بکاهد. نحوه تعاملات درون کلاس و بین معلمان با دانش‌آموزان بسیار مهم است. لازم است معلمان در تعاملات خود با دانش‌آموزان بنا را بر رابطه‌ای دوستانه بگذارند تا بهتر بتوانند مطالب درسی و غیردرسی در خصوص دین را به دانش‌آموزان انتقال دهند.

نتیجه‌گیری

لازمه شکل‌گیری هویت دینی در دانش‌آموزان توجه جدی و عمیق طراحی برنامه‌های آموزشی و درسی است. از جا دانش‌آموزان در مرحله نوجوانی قرار دارند توجه ویژه در این دوره از برجستگی بیشتری برخورداراست. در این دوره نوجوان ارزش‌ها را از والدین، محیط آموزشی، گروه همسالان مجامعه فرامی‌گیرد و چنانچه این ارزش‌ها با یکدیگر همخوان باشند هویت‌یابی آسان است در غیر این صورت هویت‌یابی برای نوجوان کاری دشوار بوده و دچار بحران هویت خواهد شد.

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-09]

ملاحظات اخلاقی

در این پژوهش موازین اخلاقی شامل ناشناس بودن، محرمانه بودن اظهارات و با رضایت و آمادگی دبیران و مشارکت‌کنندگان در مکان و زمان مناسب مصاحبه انجام‌شده است. این پژوهش با مجوز ۹۹۰۱۰۷۴۵ اداره کل آموزش‌وپرورش استان هرمزگان مصاحبه‌ها صورت پذیرفته است.

سپاس‌گزاری

بدینوسیه از تمامی کسانی که در فرایند انجام پژوهش نقش مؤثری داشتند تقدیر تشکر می‌شود

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند در این مطالعه تضاد منافعی وجود نداشته است.

منابع

1. Ahmadi, J. (2014). Terminology of "Justice" and Its Relationship with Similar Concepts in the Teachings of Nahjol Balaqah (the Peak of Eloquence), Quarterly Marefat I Akhlaqi: Vol 1, 4(12), 37 -53 (Persian).
2. Azerbaijani. M. The scale of measuring religiosity based on Islam. Qom: University and Institute of Publications Research.2008[Persian.
3. Ali- Sh. A few basic topics in curriculum plannin. 2010. [Persian]
4. Junkin, M. F. Relationship if religious involvement, commitment & motivation to identity development in late adolescence. Dissertation abstracts international: Section B: The science and engineering,2011. 62(2): 1116.
5. Jackson W.Philip – Life in Classrooms – Reprinted by New York: Teachers College Press – Columbia University Originally Published.1990:968
6. Razviyeh-A Research in Behavioral and Educational Sciences. Shiraz: Shiraz University. 2011. [Persian]
7. Shahvari, Kian, Rahan, and Niknam,Z (95) Teacher's life of implementing a technology curriculum. Two-year Theory and Practice in Curriculum Year 4 No. 8 Fall 2016: 18-159[Persian].
8. Sharafi- M. Young and Identity Crisis. Tehran: Soroush Publishing.2002 [Persian]
9. Fathi-V. Curriculum to new identities. Volume One, Tehran: Aige Publishing.2009.Persian
10. Eisner-w. - The Educational Imagination: On the Design and Evaluation of School Programs, Third Edition-Macmillan College Publishing Company. 1994.
11. Ghourchian, Naderi Gholaki, Hamid Shahidi, Nemia; Rezai Kalantari, Marzieh (2009). Curriculum in the education system with emphasis on interdisciplinary approaches. The meta-cognitive publication of thought[Persian]
12. Ghourchian- N. Tan Saz- F. - Curriculum Development Trend - Higher Education Research and Planning Institute.2015. [Persian]
13. Gal Meredith- B. Gal Joyce. Quantitative and Qualitative Research Methods in Educational Science and Psychology. Translated by Ahmad Reza Nasr et al. Volume I and Volume II, Tehran2014. [Position]
14. Gordon, D. (1983)- Rules and the Effectiveness of the Hidden Curriculum – Journal of philosophy of Education – Vol.17- No.2
15. Gretchen. C. & Rossman.M. – Designing Qualitative Research – 3rd Edition Sage publication...1999.
16. Crane- William C. - The Pioneers of Growth Psychology; Translated by Dr. Farbod
2013... Fada'i; Third Edition; Information Publication
17. Kaltash- A. educational science professionals from active citizenship education curriculum. Educational Management Approach, Second Year, Issue 4, Winter 8, 2011. Marvdasht[Persian]
18. Mahrozzadeh-T. Globalization and youth identity. Journal of Islamic Education, Vol. 8, No. 16, Spring and Summer 2013[Persian]
19. Macailani-H. Kamal-S. Phenomenological analysis of students' religious beliefs and presenting solutions to mitigate existing challenges and harms. Journal of Religion and Communication, Twenty-fifth Year, Issue 1, Spring and Summer. 2013. [Persian]
20. Fathi –f. Zimmett C, Foroughi A. Designing an Experimental Curriculum Model Based on Phenomenological Approach and its Validation in Medical Departments. Iranian Journal of Medical Education2016: (67-55[Persian][
21. Naderi-A. Chitsaz, Mohammad Javad and Shirali, Ibrahim Beyond combining research in the field of religious identity. National Studies Quarterly, Sixteenth Year, No. 2015. 3[Persian]
22. Lonnenberg -F. Einstein-A. Curriculum Development: Teaching Analysis and Improvement. Translated by Sharif. Isfahan: Academic Jihad. 2011.
23. Husserl- E. Translated Phenomenological Idea. Abdolkarim Rashidian, Tehran: Islamic Quotations Publications and Education, First Edition.2019
24. Husserl. H. Ideas: General Introduction to Pure Phenomenology, Translated by W.R.B Gibson, London: George Allen & Unwin Ltd.2019
25. Ahmadi, J. (2014). Terminology of "Justice" and Its Relationship with Similar Concepts in the Teachings of Nahjol Balaqah (the Peak of Eloquence), Quarterly Marefat I Akhlaqi: Vol 1, 4(12), 37 -53 (In Persian

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-09]